

ס' קח - מי שלא התפלל בטעות או באונס או במזיד

סעיף א: טעה ולא התפלל שחרית - מתפלל מנחה שתיים (ברכות נו"א)¹

טעה או נאנס [לאפוקי הזיד (א)] **ולא התפלל שחרית - מתפלל מנחה שתיים, הראשונה מנחה, והשנייה לתשלומין**².

ואם היפך [נכיון בדעתו שהראשונה לשם תשלומין] - **לא יצא ידי תפילת תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה** [אחר תפילה של עכשיו (בי"ז)].³

וכן הדין בכל תפילת תשלומין **לעולם צריך להתפלל תחילה את התפילה של עכשיו ואח"כ את התשלומין** (בי"ז), משום שאין תפילת התשלומין

מתקבלת אלא אגב התפילה של עכשיו (אליה רבה א', כה"ח ב' ועיי"ש טעמים נוספים לכך).⁴

¹ **ברכות נו"א** - אמר רבי יוחנן: **טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתיים.**

[טעה ולא התפלל שחרית - מתפלל במנחה שתיים.

טעה ולא התפלל מנחה - מתפלל ערבית שתיים [אע"פ שעבר יומו (גמ', טור)].

וביאר הבי"י - דלעולם צריך להתפלל תחילה את התפילה של עכשיו ואח"כ את התשלומים, ואם היפך לא יצא ידי תפילה של תשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל אותה אחר תפילה של עכשיו, [כמבואר בגמ' דף כ"ב (ולקמן סעי' ז), בדין מי שלא התפלל מנחה של שבת].

² **טעה** - היינו **שסבר שהתפלל ואח"כ נזכר שלא התפלל, או ששכח להתפלל כדלקמן בסעי' ח** (ביה"ל כאן ד"ה טעה).

[אם ודאי לא התפלל - משלים תפילתו, אך **אם מסופק** אם התפלל ועבר זמנו - מסתפק הפני"ג אם משלים תפילתו (ביה"ל)].

(מ"ב א) **טעה** - לאפוקי מזיד, כדלקמן בסעי' ז.

(מ"ב ב) **אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה** [כדין טעה]. - אף דשלא כדין עשה בזה, מ"מ [כיון שחשב שזה מותר], **אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה** [כדין טעה].

(מ"ב ב) **או נאנס - כגון שהיה חולה או שיכור.**

ומי שבזמן תפילה **לא היה לו מים לרחוץ ידיו ועיי"ז** עבר זמן תפילה - **גם זה הוא בכלל אונס, וצריך אח"כ להתפלל שתיים, ומי"מ** לכתחילה אין נכון לבטל התפילה משום מים [כדלעיל בסימן צ"ב סעי' ד ובמ"ב ס"ק כא עיי"ש].

ואונן שעבר עליו זמן התפילה עד שקבר מתו - **אם היה אונן מתחילת זמן התפילה עד סופה, כיון שהיה פטור כל זמן התפילה, א"צ להשלימה, אבל אם** קרובו מת לאחר תחילת זמן התפילה, חייב בתשלומים, מאחר וכבר חל עליו החיוב [כדלעיל בסי"א ע"א סעי' א ובמ"ב שם סק"ד].

ואם עסק בצרכי ציבור: אף שמצד הדין (לרוב האחרונים) - כיון שהיה פטור מהתפילה, א"צ להשלימה כלל [כדלעיל במ"ב סימן צ"ג ס"ק ז-ח].

מכל מקום (לפמ"ג) - נכון שישלים את תפילתו, אך בזה יתפלל בתורת נדבה ויחדש בה דבר.

ובדין אונן והעוסק בצרכי ציבור - עיי"ש בשו"ע יו"ד ה' אבילות ס"י שמא סעי' ב, **ובעיקרי השולחן** שם עמ' 92-93.

(מ"ב ג) **ולענין ק"ש - יש מח' אם יש לה תשלומין** [כדלעיל סוף סימן נ"ח במ"ב ס"ק ד עיי"ש].

וברכת ק"ש - לכו"ע אין לה תשלומין, אפילו אם ירצה לברך אותם בעת שקורא ק"ש פעם אחרת עם ברכותיה, מכיון שלא תקנו חז"ל תשלומין אלא **לתפלה שהיא בקשת הרחמים** (ממש"כ הראב"ד והבאנו לעיל בסי"א ק"ז בהע"י שוליים על סעי' א).

(מ"ב ד) **וכשהוא בעצמו ש"ץ - יוצא ידי תשלומין במה שחוזר התפילה בקול רם, ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי.**

(מ"ב ה) **מהו לשמוע חזרת ש"ץ, ולצאת בכך ידי תשלומין:**

לכתחילה - אין די בכך ששומע את הש"ץ ומכוון לצאת ידי תשלומין, מכיון שלא תיקנו שיצא בחזרת ש"ץ, אלא למי שאינו בקי.

אך בדיעבד - יצא כשהתכוון להשלים את ערבית שהיא רשות ודינה קל יותר.

(מ"ב ו) **הראשונה מנחה - כי צריך להקדים תפילה שהיא חובת שעה לתפילת תשלומין.**

³ (מ"ב ז, **אם היפך**) **מתי נחשב שהתפלל תחילה לשם תשלומים - ולא יצא ידי חובת תשלומים?**

ש"ע - די שכיון בדעתו שתהא הראשונה לשם תשלומים, לא יצא ידי חובת תשלומים.

מג"א וט"ז - דוקא אם גילה דעתו **בפירוש בתפילתו** [היינו **בנוסח התפילה ניכר שהיפך**], שהראשונה לשם תשלומין והשנייה לשם חובה, **לא יצא ידי** תשלומין, **כגון בטעה ולא התפלל מנחה בשבת** (דלקמן בסעי' ז): **שהדין הוא - שמתפלל במוצ"ש שתיים של חול, ומבדיל בראשונה ואינו מבדיל** בשניה, **[אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה - שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו [כיון שניכר בפירוש בנוסח תפילתו, שהיפך את התפילות, ולכן צריך לחזור ולהשלים את מנחה].**

ולענין דינא - פסקו הפרי"ח והפמ"ג כשו"ע. ומי"מ טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל, יתנה ויאמר אם איני חייב להתפלל שנית, אני מתפלל אותה בתורת נדבה.

ביה"ל (ד"ה ואם היפך) - **המח' הנ"ל** - היא דוקא אם **נתכוין בהדיא בראשונה לשם תשלומין** [שהדין כשו"ע שלא יצא].

אבל אם התפלל את שניהם בסתמא - לכו"ע יצא [והראשונה עולה מימלא לשם חובה, והשנייה לתשלומין].

[והביה"ל הסתפק אם התחיל להתפלל את התפילה הראשונה בתורת תשלומין, ונזכר באמצע והשלימה כראוי לשם חובה, אם זה מועיל, ונשאר בכך בע"ש עיי"ש].

(מ"ב ח) **לא יצא - בין שהיפך במזיד או בשוגג.**

(מ"ב ט) **אם התפלל את הראשונה לשם חובה והשנייה לשם תשלומין, אך טעה בשל חובה באופן שצריך לחזור על תפילתו** [כגון בחורף שלא אמר "ותן טל ומטר", ונזכר בכך רק אחר התפילה שניה לשם תשלומין, ונמצא שכביכול התפלל לשם תשלומים לפני תפילת חובה] - **אעפ"כ השניה עלתה לו לשם תשלומין ויתפלל אח"כ לשם חובה.** ואף שהתפילה הראשונה לא עלתה לו, לא אמרינן שזה כמי שלא התפלל כלל ואף תשלומין לו עלתה לו, משום דמי"מ התפלל את התשלומים לאחר [התסקות בתפילת החובה (עפ"י מ"ב המבואר ע"ז והדר כאן, ומי"ב מהד' דרשו הע"י 17)].

וכתב המגן גבורים - דכל זה אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין, אבל אם לא כיון, טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה, ויתפלל אח"כ לתשלומין, דבהו יוצא לכל הדיעות.

⁴ **וכתב שו"ת רב פעלים (ח"א ס"י ה) - מעלת תפילה בזמנה, היא עשר ידות על תפילת תשלומים.**

ת. הדפסה - ב' / חשוון / תשפ"ד [17/10/2023 למניינם], כל הזכויות שמורות 026514196

סעיף ב: טעה ולא התפלל מנחה או ערבית¹, ואמירת "אשרי":

טעה ולא התפלל מנחה - מתפלל ערבית שתיים, הראשונה ערבית והשניה לשם תשלומין⁵.
טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתיים, הראשונה שחרית והשניה לשם תשלומין⁶.

אמירת "אשרי" - בין תפילת החובה לתשלומין (סמ"ק)⁷

מדינא - בין תפילה לתפילה, די בהפסק של כדי הילוך ד' אמות (מ"ב יג, עפ"י שו"ע דלעיל סי' קה סעי' א).

ולכתחילה [טוב ש] - יאמר "אשרי" בין תפילת החובה לתשלומין [כדי להתפלל מתוך תחנונים של תורה, כדלעיל בסי' צג סעי' ב].⁸

ברם למ"ב (יג) - בכל ג' התפילות אומר "אשרי" בין תפילת החובה לתשלומין.

אך לבא"ח וכה"ח (כ) עפ"י הזוהר - רק אחרי שחרית אומר "אשרי" [לפני תשלומי ערבית], אך בשאר התפילות - ישהה כדי הילוך ד' אמות בין תפילת החובה לתשלומין, ולא יאמר "אשרי", כמבואר בהערה⁷.

⁵ (מ"ב י) שחרית שתיים - ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה דהא כבר הגיע זמנה [של תפילת התשלומין].

ואם התחיל לאכול: **מגן אברהם וכה"ח (ח) - אינו מפסיק.**

אך למחצית השקל ומגן גבורים - אפילו בדיעבד מפסיק, משום שצריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל מה דאפשר.

⁶ **והיינו בשחרית** - לאחר שאמר ברכות ק"ש וי"ח ברכות, יאמר "אשרי", ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי ערבית (שו"ע).

(מ"ב יא) **לא יפסיק בין תפילת החובה לתשלומים - בשום דבר ואפילו בלימוד אסור,** כי תפילת השלמה צריכה להיות בעוד שעוסק בתפילה החיובית. ומ"מ חזרת השי"ך של תפילת החובה - מותר לשמוע קודם [התשלומין], דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה.

וכשיש תחנון: למ"ב (יב) - יאמר תחנון אחר תפילת החובה, כדי שלא להפסיק בין השמונה עשרה לתחנון.

אך ללבוש וכה"ח (יט) - יאמר תחנון אחר תפילת התשלומין.

כשאומר "אשרי" אחרי שחרית לפני התשלומין, האם אומר גם "אשרי" שקודם "ובא לציון"?

מ"ב (יג) - די במה שאומר "אשרי" אחר תפילת החובה, וא"צ לחזור ולאמרה קודם "למנצח" ו"ובא לציון".

אך לכה"ח (יט) - יאמר "אשרי" גם אחר תפילה החובה, וגם לפני "למנצח" ו"ובא לציון".

⁷ **בסמ"ק וכ"פ שו"ע ורמ"א:** להשלמת ערבית - יתפלל שחרית שתיים, ולפני תשלומים יאמר "אשרי".

להשלמת מנחה - יתפלל ערבית שתיים, ולפני תשלומים יאמר "אשרי" (רמ"א כאן ושו"ע בסי' רלד סעי' ב).

ובמ"ב (יג) האחרונים הסכימו, שה"ה להשלמת שחרית - יתפלל מנחה שתיים, ולפני תשלומים יאמר "אשרי".

אך הבא"ח (משפטים אות ט) וכה"ח (כ, וסי' רלד אות ו) - פסקו כזוהר שאין לומר אשרי אחרי מנחה כלל, בין אחרי מנחה כשמשלים שחרית, ובין אחרי ערבית כשמשלים מנחה. וכן ראוי להורות, מאחר שאמירת אשרי אינה כי אם על הצד הטוב ביותר, ולפי הזוהר הקדוש, אין לה מקום אחרי מנחה, שב ואל תעשה עדיף, רק ישהה כדי הילוך ד' אמות, שמעיקר הדין די בזה.

⁸ (מ"ב יד) וכשאומר "אשרי" אחרי ערבית - הוא גם כדי להשלים בזה ה"אשרי" שהיה צריך לומר קודם מנחה.

ולפי המקובלים - אין לומר "אשרי" בערבית בשביל השלמה.

ונח' בדעתם מהו לומר "אשרי" אחרי מנחה, כל שהוא עדיין יום:

דרך החיים - כל זמן שהוא יום לא ימנע מלומר אשרי אף שהוא אחר תפילת המנחה, ולכן אם איחר לביהכניס והציבור התחילו תפילת המנחה, יתפלל עמם ויאמר אשרי אח"כ.

אך למג"א - מהזוהר משמע דאפילו באופן זה [שעדיין הוא יום, והתפלל מנחה] לא יאמרנו ["אשרי"] אדעתא דחובה, אלא רק כקורא בתורה.

ת. הדפסה - ב' חשוון/תשפ"ד [17/10/2023 למניינם], כל הזכויות שמורות 026514196

סעיף יב: התפלל, אך הוסיף מאורע שלא בזמנו [כגון שבחול הזכיר שבת]³⁴ - האם דינו כמפסיק בתפילתו (דלעיל סעי' קד סעי' ו).

ש"ע (כר' יונה) - לא הוי הפסקה, וממשיך ממקום שפסק. (וכ"פ הב"ח (משפטים אות יז), וכה"ח אות נח, אולם עיין בהליכו"ע ח"א עמ' קפ).

לרוב האחרונים - דינו כמפסיק בתפילתו שחוזר לתחילת הברכה, ובג' ראשונות וג' אחרונות - חוזר לתחילת הג' (כסי' קד סעי' ו).

דרך החיים - פסק כרוב האחרונים, אלא שחילק:

אם אמר דבר שנראה כשקר [כגון "יום ראש חודש הזה", והיום אינו ראש חודש] - חוזר לתחילת הברכה וכו' כאחרונים.

אבל אם אמר דבר שאינו נראה כשקר רק כמוסיף בתפילתו [כגון שאמר "זכרנו לחיים", ולא אמר "כתבנו לחיים"] - אף שאסור להוסיף בג' ראשונות ואחרונות, מ"מ לא הוי כשח, וממשיך מהיכן שפסק.³⁵

הגה: מיהו אם נזכר [בחול] שטעה [והתפלל של שבת ויו"ט], פוסק אפי' באמצע הברכה [דהוי כחוכא (אוי"ז בדרכי"מ ג)].

סיכום כללי לסימן קח

(א) מעלת תפילה בזמנה, היא עשר ידות על תפילת תשלומים (שו"ת רב פעלים ח"א סי' ה).

(ב) אם שגג או נאנס ולא התפלל - לעולם מתפלל תחילה את התפילה של עכשיו, ואח"כ תשלומין (בי"י, סעי' א).

(ג) זה הכלל: כל תשלומין תהיה כמו תפילת החובה של אותה שעה שמשלים בה (וסימנך: האורח נוהג כמו בעל הבית (בא"ח משפטים אות יב)).

(ד) לא תיקנו תשלומין אלא לתפילה שהיא בקשת רחמים [ולא לדברים אחרים], (מ"ב ג, ראב"ד לעיל בסי' קז בהע"י שוליים על סעי' א).

(ה) לא תיקנו תשלומין לדבר שיש לו תקנה (מ"ב ס"ק לג, לגבי "אתה חוננתנו" שיש לו תקנה בהבדלה על כוס).

(ו) **כשודאי לא התפלל - מתפלל תשלומין** בתפילה הסמוכה (סעי' א), אך כשספק אם התפלל [וכן בכל דבר שיש בו מח' הפוסקים וספק]

- מתפלל בנדבה וא"צ לחדש, ומתנה אם אני חייב - זה לחובתי, ואם לאו לנדבה (סי' קז מ"ב ס"ק ב, וסי' קח סעי' יא ומ"ב ס"ק לב-לג).

ז) נפק"מ לדוגמא בין תפילת תשלומין לתפילת נדבה:

תפילת נדבה	תפילת תשלומין	
כשהזיד - יכול להתפלל בנדבה (סעי' ז)	בשוגג או נאנס - מתפלל תשלומין (סעי' א, ח)	א. אם לא התפלל - ההבדל בין שוגג למזיד
אף שלא בתפילה הסמוכה (סעי' ה)	רק בתפילה הסמוכה (סעי' ד)	ב. מתי יכול להשלים תפילתו?
כשודאי התפלל ומתפלל שנית בנדבה - צריך לחדש (סי' קז סעי' א), [אולם ע"ע כאן בסי' קח סעי' ה, ז, יא]	א"צ לחדש	ג. האם צריך לחדש בתפילתו?
בשבת אינו יכול להתפלל בנדבה, [מכיון שאין מביאים נדבה בשבת (מ"ב לג, לו)]	בשבת יכול להתפלל תשלומין	ד. האם בשבת יכול להשלים תפילתו?

(ח) **דין תשלומין - אינו חמור מאילו התפלל בזמנה, ומספר דוגמאות לכך:**

א. מי שלא התפלל ערבית בר"ח, והתפלל שחרית שתיים ולא הזכיר בשניה יעלה ויבא - א"צ לחזור ולהתפלל, כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית גופא ושכח א"צ לחזור, א"כ לא יהיה חמיר התשלומין מאלו התפלל בזמנה (מ"ב כו).

ב. אם שכח להתפלל מנחה ביום שלפני יום שמתחלים לומר "ותן טל ומטר" [בברכת השנים] - מתפלל ערבית שתיים, ויאמר "ותן טל ומטר" בשניהם. ובדיעבד אם טעה בתשלומין ולא אמר "ותן טל ומטר" - יצא [כיון שאף בתפילה שחיסר, לא היה צריך להזכיר מטר] (מ"ב לו).

ג. הזכיר מאורע שלא בזמנו בתפילת תשלומין - יצא כמבואר בהע"י 35 ס"ק ב.

(ט) **אף כשבסתמא הדין הוא כך וכך, מ"מ כל שכיון בדעתו בפירוש - הדין משתנה בין לקולא ובין לחומרא, כדלעיל במ"ב** ס"ק ז בהע"י 3 לדעת השו"ע, וס"ק כז בהע"י 25, וס"ק כט בהע"י 28, וס"ק ל בהע"י 26.

³⁴ (מ"ב לו) הוסיף מאורע שלא בזמנו - כגון שהזכיר יעלה ויבא שלא בר"ח וחולו של מועד, או שהוסיף של שבת ויו"ט בחול, וכיוצא"ב ונזכר לאחר שגמר הברכה או כל התפילה.

³⁵ ואף לשיטת רוב האחרונים - שהוי הפסקה וחוזר לתחילת הברכה, מ"מ הם יודו לב' הדינים הבאים:

(א) בדיעבד - אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שסיים הברכה אף שהוסיף בה דבר שלא כענינו אינו רשאי לחזור, וכל שכן אם כבר השלים תפלתו (מ"ב ס"ק לח).

(ב) לענין תשלומין - מי שלא התפלל מנחה בראש חודש או בשבת, וכשהשלים תפילתו בערבית הזכיר המאורע של היום שעבר, לא הוי הפסק (וממשיך ממקום שפסק) [ביה"ל ד"ה הטעה].

סיכום נושאי הסעיפים בסימן קח

סעי' א-י - חיסר תפילה [אם זה בטעות או שוגג, משלימו בתורת תשלומין].

סעי' א: טעה ולא התפלל שחרית - מתפלל מנחה שתיים.

סעי' ב: טעה ולא התפלל מנחה או ערבית, ואמירת "אשרי" בין תפילת החובה לתשלומין.

סעי' ג: משלים תפילתו רק בזמן תפילה (רשב"א).

סעי' ד: יכול להשלים תפילתו רק בתפילה הסמוכה (כרמב"ם ורא"ש).

סעי' ה: כשהפסיד תפילה ולא השלימה בתפילה הסמוכה - יכול להתפלל בנדבה (ר' יונה).

סעי' ו: תפילת מוסף - אין לה תשלומין (תוס').

סעי' ז: אם לא התפלל במזיד - אין לכך תשלומין, אך יכול להתפלל אותה בנדבה.

סעי' ח: היה אנוס - יכול להשלים תפילתו, [וסימנד עמ"ש: טרוד בעסקו, ממון, שיכור].

סעי' ט-י - יכול להשלים בשבת על חול (סעי' ט), וכן להפך בחול על שבת (סעי' י).

סעיף יא - התפלל אך השמיט קטע שמעכב את התפילה [במנחה של שבת/ר"ח], ונזכר בלילה, מתפלל בנדבה.

סעיף יב - התפלל אך הוסיף מאורע שלא בזמנו [כגון שבחול הזכיר שבת]: [שו"ע - ממשך ממקום שפסק, לרוב האחרונים - חוזר לתחילת הברכה].